

Sorgu Etiđi

Ethics of Interrogation

Adem BAŞPINAR*

Michael Skerker

An Ethics of Interrogation

Chicago, 2012 (Paperback edition), The University of Chicago Press, 257 sayfa.

Chicago Üniversitesi'nden teoloji alanında doktor unvanı almış Michael Skerker, US Naval Academy'de Liderlik, Etik ve Hukuk Bölümü'nde çalışmaktadır. Profesyonel iş etiği, adil savaş teorisi, ahlaki çoğulculuk, teolojik etik, din ve politika, teröre yönelik savaş ve etik alanlarında çalışmaktadır. Yazar ayrıca 2009 yılında Barack Obama'nın oluşturduğu terör eylemi veya şüphesiyle gözaltına alınan kişilerin sorgulamasında yer alan High-Value Detainee Interrogation Group (HIG) isimli ekipte de bulunmaktadır.

Skerker, *An Ethics of Interrogation* (Bir Sorgulama Etiđi) başlıklı bu ilk çalışmasında devletin gerek kendi vatandaşlarının gerekse de diğer ülke vatandaşlarının düşüncelerini bilmesinin sınırı ve çerçevesi hakkında önemli sorular ortaya koymaktadır. Yazar hem polis sorgulamalarında hem de savaş tutuklularının sorgulanmasında neyin uygun olup neyin uygun olmadığını anlamak konusunda bir çerçeve geliştirmektedir.

Skerker'in çalışmasında örtük veya açık üç temel kuramsal hareket noktası vardır: Birincisi "liberal devlet yaklaşımı", ikincisi "adil savaş kuramı" ve üçüncüsü de "toplum sözleşmesi (social contract) kuramı"dır. Çalışmanın arka planının, tartışmalarının ve metaforlarının özellikle toplum sözleşmesi kuramı üzerinden sağlandığı görülmektedir. Toplum sözleşmesi kuramını takip ederek "Polise bi-

* Adem BAŞPINAR Sosyoloji alanında araştırma görevlisidir. Ayrıca Maryland Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde misafir araştırmacı olarak bulunmaktadır. Çalışma alanları arasında askeri sosyoloji, sivil-asker ilişkileri, askeri etik, silahlı güçler ve toplum yer almaktadır. İletişim: Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kavaklı Yerleşkesi, Kavaklı 39000, Kırklareli. Elektronik posta: abaspinar@kirkclareli.ed.tr; baspinar@umd.edu.

zim zihnimize girme hakkını sağlayan nedir, sırlarımızı, suçlarımızı ifşa etmeyi reddetme hakkımız nereden gelir?” sorularının cevaplarını aramaktadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bir ülke içerisinde uygulanan polis sorgulaması türündeki sorgulamalara yönelik etik uygulamalar ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise askeri sorgulama gibi uluslararası alandaki sorgulamalara dair etik konular ele alınmaktadır. İlk bölümde toplum sözleşmesi bağlamında hukukun kaynakları ele alınmış, daha sonra da bu kaynaklar bir devletin kendi vatandaşlarının mahremelerini bilmesi, öğrenmesi hususunda konumlandırılmıştır. İlk bölümde temel bir çerçeve çizen Skerker, bu çerçeveyi otonom, rasyonel kişinin -Locke, Kant gibi düşünürler üzerinden- deontolojik doğal hakları teorisine dayandırmaktadır. Bu çerçevede yazar, sorgulamanın her zaman belli bir güç kullanımını zorunlu kıldığını ifade ederek hangi şartlar altında meşru bir biçimde bir şahsın ötekine karşı zor kullanabileceğini anlamaya çalışmaktadır.

İkinci bölümde ise uluslararası sahnede özellikle savaşın söz konusu olduğu durumlarda sorgulamanın meşruiyeti konu edinilmektedir. Bu iki durum yani ulusal ve uluslararası alan arasındaki temel fark ise birisinde devletin kendi vatandaşı ile olan ilişkisi söz konusuysen diğerinde bir devletin diğer bir devletle ya da devlet görünümlü/işlevli bir yapı ile ilişkisinin söz konusu olmasıdır.

Bu değerlendirmede söz konusu bağlamardan uluslararası alanda ortaya çıkan etik, ahlak sorunlarının konu edinildiği ikinci bölüme yoğunlaşmak istiyorum. Zira etik, ahlak gibi olguların göz ardı edilebileceği veya edildiği en belirgin durum şüphe yok ki savaştır. Savaş bir tarafıyla olağanüstü hâl anlamını içinde barındırdığından savaş anında işlenen fiiller savaş dışı durumlara göre farklı bir düzlemde değerlendirilmiştir.

“Bir devlet kendi vatandaşı için öngördüğü sorgulama yapma hakkını başka bir ülkenin askerine karşı öngöremez.” Yazar bu yaklaşımını ahlaki bir zemine dayandırmaktadır: Bir asker ülkesi adına savaştığı için suçlu muamelesi göremez çünkü ülkesi adına savaşmak bir değer taşır. Vatanseverlik, ülkesini savunmak bizatihi kendinde bir erdemdir ve bundan dolayı kimse suçlu ilan edilemez. Bu sebeple Skerker, eser boyunca savaş mahkûmlarını ve onlara uygulanacak hukuki statüyü belirlemeye çalışmaktadır. Aslında savaş mahkûmlarına uygu-

lanacak statünün gerek Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilgili birimlerin yönetmeliklerinde gerekse de uluslararası kurumların savaş hukukuna yönelik sözleşmelerinde belli olduğunu biliyoruz. Buradaki temel sorun, Skerker'e göre, kimin bu kapsam altında değerlendirileceğidir.

Skerker, düşman askerlerine nasıl muamele edileceğinin belirlenmesinde bir ilke ortaya koymaktadır: “Bir bölgeyi kontrol eden, konvansiyonel birliklere benzeyen, bölge halkının temel hizmetlerini ve ihtiyaçlarını karşılayan yapılar” a mensup kişiler savaş mahkûmudur” (s. 130). Düşman askerleri standart ölçütleri (üniforma giymek, açık şekilde silah taşımak, emir komuta sistemi içerisinde hareket etmek vs.) karşılamıyorsa bile savaş mahkûmu kabul edilmelidir ve Skerker'e göre işkenceye varan cebri sorgulama teknikleri bu kişiler için kabul edilemez.

Skerker'i savaş suçlusunun kimleri kapsayacağı tartışmasına iten unsur 17. yüzyılda başlayan, daha sonra Lahey Sözleşmesi ve Cenevre Sözleşmesi'yle çerçevesi belirlenen adil savaş yaklaşımının düzenli birlikler tarafından yapılan savaşlar üzerinden şekillendirilmiş olmasıdır (s. 118). Mesela bugün terörizm, gerilla savaşı, ajanlık sebebiyle yakalanan kişilere hangi hukukun uygulanacağı belirsizdir. Skerker çalışmasının büyük bölümünde düzensiz savaşçılar (*irregular combatants*) olarak tanımladığı bu kişiler için bir çerçeve çizmeye çalışmaktadır. Bu düzensiz birliklerin durumunda, takip ettikleri ideoloji veya siyasi fikirlerin haklılığının/haksızlığının göz ardı edilerek, savaş mahkûmu olarak değerlendirilmeleri gerektiğini ileri sürmektedir (s. 135). Savaş mahkûmları olarak kabul edilen kişilere yönelik sorgulamaların da yasal olarak çerçevesi çizilen uygulamaların dışına çıkamayacağını, özellikle bu kişilere işkence yapmayacağını ileri sürmektedir.

Kısacası Skerker sorgulamayı konu edinen çalışmasında ülke içindeki suçlu ile savaş mahkûmunu ayırtmaktaki, kimin savaş mahkûmu olarak tanımlanabileceğini ve her iki gruba yönelik sorgulamaların etik çerçevesini çizmektedir. Savaş mahkûmunu ahlaki bir çerçeveye oturtarak bu kişilere yönelik belirlenen sorgulama tekniklerinin dışındaki gerek şiddet içeren gerekse de içermeyen sorgulama tekniklerini eleştirmektedir.

Skerker'in çalışmasının temelinde bir varsayım yatmaktadır: Eğer liberal, demokratik bir devlet, vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılıyorsa orada isyana kalkışmak, adil devlete karşı çıkmak suçtur. Buradaki temel sorun liberal, demokratik devletin apriori olarak *temel hizmetleri* karşıladığı sürece dokunulmaz kılınmasıdır.

Yine Skerker adil savaş yaklaşımı üzerinden konuya yaklaşarak *ideal bir durum* tasavvur etmektedir. Bu ideal durumda savaş dengeli, eş iki güç arasında siyasi erk tarafından icra edilen bir olgudur ve savaşçı figür ve edilgen bir konumdadır. Savaşçı vatanperver duygularla, devletin vatandaşı olması dolayısıyla bir nevi mecburen savaşın icracısı gibi gösterilmekte ve silikleştirilmektedir. Klasik savaş durumunun bugün için anlamını yitirdiği artık böyle bir savaşın yürütülmediği göz önünde bulundurulursa, adil savaşın oturduğu ahlaki zemin de boşlukta kalmaktadır. En azından ABD için savaş profesyonel askerler tarafından icra edilmektedir. Hatta bunun da ötesinde ABD için savaş artık devletten bağımsız, sözleşmeli firmaların icra ettiği bir olgudur. Bu mesleğini bir ücret karşılığında icra eden *modern savaşçı* ile vatanını savunması için devletin zorunlu olarak silahaltına aldığı savaşçıyı aynı düzlemde değerlendirmek ne kadar mümkündür?

Skerker'in argümanları ahlakilik, erdemlilik yüklüdür. Mesela üniforma giymek şövalyelikle ilişkilendirilmekte, cesaret gösterisi olarak konumlandırılmaktadır. Askerin kendisini bilindir/görünür kılması bir tarafıyla kendisini sivillerden ayırıştırıp hedef kıldığı için yüceltilmektedir. Özünde doğru olan bu argüman eserde ABD ordusunun sivil kayıplara yol açan kimi fiillerine meşru bir çerçeve kazandırmaktadır.

Skerker'in bu eseri son dönemlerde yaygınlaşan, yaygınlaşması gereken savaş ve etik tartışmalarına yaptığı katkı itibarıyla önemlidir. Ahlak ve etik, ideal durumlarda ortaya çıkması kolay, savaş veya çatışma durumlarında sergilenmesini zor iki tutumdur. Düşman askerine ya da savaş mahkûmuna karşı alınacak hukuki tavır metin düzleminde belli olsa uygulamada oldukça sorunludur. Özellikle şiddet içeren, işkenceye varan sorgulamalar medyatik yönü de çok fazla öne çıkan bir konudur. Gerek hukuk, gerek siyaset bilimi gerekse de felsefe disiplinlerinde bu konu giderek artan bir şekilde tartışılmaktadır.

İnsanların düşman askerine veya savaş mahkûmuna yapılan işkencelere yönelik tavırları ve düşünceleri özellikle üzerinde çalışılması gereken konulardandır. Bir diğer nokta ise bu şiddet içeren veya içermeyen sorgulamalarda özel devlet görevlisi veya askerlerin dışındaki profesyonellerin yer alması söz konusudur. Mesela doktorlar, hukukçular, psikologlar ve başka profesyonel mesleklerden kişiler teröre yönelik savaşın desteklenmesi bağlamında bu sorgulamalarda yer almaktadırlar. Bir profesyonelin bu tip bir sorgulamada yer almasının ahlakiliği ve bu durumun etik açıdan sorgulanması birçok yeni çalışmanın konusu olmalıdır. Bu meslek sahiplerinin sorgulamalarda yer almalarına yönelik eleştiriler de literatürde yer almaya başlamıştır. Paul Lauritzen'in bu konuyu içeren "The Ethics of Interrogation" (Sorgulama) isimli eseri de buradaki tartışmanın bir devamı olarak başka bir değerlendirmenin konusu olacaktır.